

Та вже найбільшою втіхою для мене і брата були відвідини дідуня взимку. Приходив він до нас майже щодругий день, бай-дуже, чи був мороз на дворі, чи куревійниця-сніговія. Бо дідуньо ніколи з порожніми руками не являвся. В кишенях його довгого кожуха було повно яблук. А яблука взимку для дітей ще неабиякі ласощі! Здається, дідусь навмисне ховав яблука до пивниці для нас, щоб внуків погостити, бо в моїх батьків садку не було. Бувало, повстаємо вранці та заглядаємо у вікно, чи не появиться кремезна постать у високій баранячій шапці. — Вдивляємось у далечінь. Як довго не було, — ми сумніли. Нарешті виривалось із наших грудей: „Ідуть, ідуть дідол!“ Ми метушились по хаті, бігали по запічку, по лавах, поза стіл та по печі. В нашій уяві усміхалися смачні яблука. Дідо входив до хати, вітався християнським привітом, а на нас гейби не глядів, гейби нас не запримічував. Ходив по хаті довгими кроками, затерав руки. Мама звичайно сиділа під кужілем і пряла, сестра вишивала. Випитавшись мами, що чувати, чи всі здорові, звертався до нас. — „Ну, а що мої внучата поробляють?“ — Наші погляди ковзалися від дідуневої голови до кишень. — „Ну, цього разу даруйте, хлопці, не приніс вам нічого“. — Та ми не дуже вірили, бо кишені були віддуті, напучнявілі... Не від рукавиць, бо вони вже на лаві лежали. Дідуньо знову ходить по хаті, брови його грізно насуплені, та на устах двозначна усмішка. А слинка нам немилосердно пхається до уст, хоч ми її раз-у-раз ковтаємо.

Нарешті дідусь ставав перед матірю. — „Ну, доню, чемні були хлопці? — Чи милися нині, чи молилися?“ — Ми шукали рятунку в матері. Бо з дідом жартів не було! Раз влітку замкнув мого брата до свинячого хліва за те, що він під неприсутність батьків налляв забагато з пляшки олію до капусти, а натомість налляв до пляшки води. Замкнувши брата до хліва, наказав мене, щоб його не випускати, а сам пішов додому. Брат кричав, репетував несамовито, а я не відчиняв. Аж врешті крикнув брат: — „Гвалт, люди, горить!!!“ Прибіг сусід і випустив брата зо своєї тюрми...

Ось і тепер вдивляємось у матір, що вона скаже. Бо, — чого доброго — якби якась скарга на нас, могли яблука назад помандрувати. Бувало й таке. Та мати дивиться на нас, усміхається. Це вже добрий знак. — „Трошки були чемні“, — відказує мати. Дідуньо знову по хаті ходить. Знечевя жменя яблук летіла на запічок. Ми вмить кидалися на них, розхапували, боролися завзято за кожну штуку. А тут знову бух! Яблука з другої кишені. Вони опинялися в наших пазухах, але Божого світу довго не оглядали: завзято торощили ми їх молодими зубами разом із лупиною й зернятами. За кілька хвилин мовби татари перейшли по яблуках. Камінь на камені не лишився...

II

На схилку віку трапилася мому дідусеві неприємна пригода: прийшов до вуйка езекутор фантувати за якийсь незаплачений

податок. Вуйка вдома не було. Представник влади нипав по хаті, по коморі й шукав чогось вартісного. Вподобав собі дідів кожух. Але зміркував, що може щось вартіснішого знайдеться. Заліз до скрині з біллям і тягне з неї сувій нового, білого полотна. Дідусь запротестував: вирвав „закуційникові“ тканину, кинув назад до скрині і ще сам сів на неї. — „Ти, старий дідугане, — каже влада, — та за тобою вже давно хроби в землі шукають, а ти ще тут роги показуєш?“ — Та дідо наглядно показав йому, що в нього ще кремезна рука до роботи, та ще й до чого іншого. Счинився крик. Урядування перервано. Незабаром прийшли „форлядунки“ аж із окружного суду. Дідуся обвинувачували за злочин чинної зневаги представника влади в урядованню. Поїхали на розправу: дідусь, два вуйки й моя мати. Та вернулися додому вже без дідуня; окружний суд засудив старця на два місяці тюрми... І хоч обидва сини заявили, що самі кару відсидять, хоч моя мати також хотіла відсидіти, — не помогло нічого: спричинник мусів сам відбути кару. Добре пригадую собі, як гірко плакала моя мати; вдень і вночі її очі були залиті слізьми. Що тижня їздили діти відвідувати свого батька. Нарешті два місяці скінчилися і дідусь явився між нами. Здоров і бадьорий, як давніше. І зачав оповідати, як то кримінальники спочатку на-сміхалися з нього, а то й знущалися. — „Я здався на волю Божу“, — говорив він. „Робіть уже зо мною, що хочете. І я їх переміг. Просили мене опісля, щоб їм дещо оповідати, слухали різних історій із „Поученія“¹. А коли зближався час моєї волі, — вони посумніли, а послідного дня майже всі за мною плакали“.

III

Жнива, — скрутна пора для рільника. Немає часу на довгий спочинок. На те буде час у глибокій осені й узимку. Кипить гарячкова праця, болить спина, піт заливає чоло, руки в часі короткого сну щемлять, — та все те дрібничка: жнива, — час надій, сподіванок, своєрідний мужицький одинокий „перший“, бо у панів їх дванадцять у році. Жнива, — заплата за цілорічній невсипущий труд. Жне хлібороб, складає та дрижить, щоб не нахлинула сльота і надій його вітром у полі не розвіяла. Підводить хлібороб голову, глядить на кожну хмарку, що повзе на синяві неба, міркує, що з неї може бути. Бо не жарти це. Але ось вона. Чорні хмари, гнані вітрами, блискавки, грім, а за ними дощ струмком проривається. Кидає хлібороб працю, втікає з ниви, хоч як жаль йому розлучатися з нею якраз тепер. А дощ ллє. Мокне незжате збіжжя, мокне на пометі, мокне в кіпках. Селянин використовує хвилю й лягає спати; надолужує недоспані ночі. Спить вдень і вночі. На другий день починає нудитися. Потішає себе жартами, що і дощу тепер треба, бо люди з праці „попроривались би“. На третій день сльоти тривога змагається:

¹ Старинна книга, що з неї дідусь усе читав.

пропадає надія, кривавий труд у ніщо готов обернутися. Зерно зачинає пучнявіти, рости. Що буде далі? Вже сон очей не береться, в душу зневіра закрадається. Та дощ ущухає, хмари „проламуються“, а з-поза них що раз частіше зиркає на землю сонічко. Господи, дай погодищу, дай!

Наступає радісний день. Вранці небо чистеньке, повітря свіже, ярина росте, а люди гурмами в поле. Бо роботи повно: розпускати снопи, сушити, складати, звозити. Хоч зверху збіжжя зрослося, але ще багато не зіпсувалося. Хлібороб, що відпочив, кидається до праці, неначе голодний на їжу. Ось у такий день прибігла вуйкова дівчина до нас, щоб зараз тітка йшла до них, бо дідо їх кличуть. Матері вдома не було, — на полі. Побіг я за мамою в поле, знайшов, переказав, як і що. Затривожилась мати, взяла мене за руку й ми бігцем подалися до дідуня. Входимо. Дідуньо в чистій, довгій сорочці сидить перед столом на лавці. — „Добре, доню, що ти прийшла“. — „А що ж таке, тату?“ — питає мати. — „Що? Знаєш, доню, зараз буду вмирати“.

— Що ви, тату, говорите?

— Не тривожся, дитино, я таки за хвилю умру.

— Але ж тату! Таж ви здорові, принаймні так виглядаєте.

— Здоров був дев'ятьдесять два роки, а тепер прийшов мій час. Власне перед хвилиною був священик і я приготувався у далекий шлях.

Матері очі слізьми зайшли і вона глянула на братову, що біля печі стояла. — Вони над ранком, — каже вона, — сказали, що нині будуть умирати. — А де ж є Гринь? — питає мати.

— Казав я йому, — обізвався дідусь, — піти до пана і трави заарендувати; треба ж їм чимось худобу взимі кормити“.

— Якжеж, тату, так? Ви прочували свій кінець і його в дорогу вислали? — каже мати.

— Доню, на відхідне я його благословив на дальше життя, а моя смерть, — річ звичайна; вона не може стояти на перешкоді справам, що до життя вам конечні. Постеліть мені соломи на землі, нехай я на вічний спочинок ляжу.

— Тату, чому ж на землі? Лягайте в постіль.

— Власне з постелі устав я. Хіба ж ти, доню, забула, що сказано: „і паки возврати мя в землю, от нея же взят бих?“ Прийшов мій час і незмірно я радий, що свідомий свого кінця, що можу ще на вас поглянути, налюбуватися вами, з сусідами розпрощатися. Чи вірите ви мені, що моя душа радується во Господі? Незабаром я вас покину і прешу вас усіх, щоб ви не плакали за мною, а веселилися, бо ж нині, мої дорогі, якраз нині найкращий день мого життя. Коли на порозі нового життя гляну тепер поза себе, то бачу те старе життя з його радощами й горем, та воно так мусить бути. Були в моєму життю переступи Божих заповідей, та Милосердний простив мені їх нині. Гарячо я його благав, щоб зволив мені стати одеснуо...

Настала мовчанка. Мати, заллята слізьми, гляділа на свого батька. — „Але ви таки мені постеліть“, — сказав знову дідусь.

